

Ritxi Lizartza

2004. urtean kulturaren sektorean, urtero izaten diren gorabeheretz gain, gertatzen denaren aurrean adi egoteko hainbat zantzu agertu dira. Badirudi gogoeta garaia dela, etorkizunean nola jokatu erabakitzeko unea. Eguneroko gurpilari bere kabuz biraka ibiltzen ez uzteko unea alegia. Ekimen publikoak eta kulturagintzak berak sortutako ekimenak bat etorri dira diagnosiari begiratzeko unean. Nola gauden jakin nahi dugu, gure kulturagintzaren osasuna zein egoeratan dagoen, euskararen beraren egoera zein den... Horren lekuko da Eusko Jaurlaritzak 2001etik bultzatuta amaitu berri duten Kulturaren Euskal Plana.

Ildo beretik, Euskararen Aholku Batzordeak egindako lana. Euskararen kalitatea izeneko proiektua landu dute hiru adituk, euskararen beraren egoera eta etorkizunerako ekimenak zehazteko.

Kulturagintzak ere proposatu ditu hainbat ekimen. Kazetariak ere beren lehen kongresua egin dute aurtan, eta, esandakoaren arabera, gaur egun kazetaritza zein egoeratan dagoen jakiteko balio izan du. Abiapuntu egokia hurrengo kongresuetan prentsa mailan sortzen diren ekimenak eta iritziak aztertu eta sektorearen kalitate kontrola urtero egiteko. Zuzentzaileek berek ere itzultzaileen itzaletik atera eta beren jardunaldiak antolatu zituzten lehendabiziko aldiz.

Denen ahotan helburu bera, nor bere sektoretik, nor bere arloan, euskal kultura eta euskararen egoera definitu eta normalizatzea. Eta horretarako, ezinbestekoa, nire us-tez, militantismoaren eta borondate onaren garaiari behin-goz amaiera eman eta kulturagintza profesional bihurtzea.

Batzuk eta besteak biltzen ditu nork bere alorrean espezialdu, sakondu eta trebatu beharrak, kulturaren eta euskararen alorrean orokortasunak utzi eta sektore bakoitza jo-

rratu beharrak. Alde horretatik, urrats kualitatibo handia da kulturaren diagnostia egin eta zeintzuk diren beharrak eta jarraitu beharreko bideak definitzea, diglosia egoerari aurre egiteko. Euskararen kasuan, normalizazioranzko urrats handia da euskararen erabilerak arloz arlo dituen beharrak lantzea: estandarerako proposamena, ikus-entzunezkoetarako euskara eredia, gazte-hizkera, erregistroak...

Gogoeta garaia, esan dugun moduan, eta, gogoetarekin batera, erakunde publikoak eta kulturagintzako sektoreak aspaldiko partez elkarlanean aritzeko aukera, goitik beharakoak ez diren planen bidez. Beraz, eta hutsuneak egongo badira ere, itxaropenerako garaia dela esan daiteke.

Baina, hala ere, indarguneen eta ahulguneen artean, pozen eta negarren artean, eguneroko errealitateak erakusten digu oso urrun gaudela oraindik euskalgintza eta kulturagintza egoera onean egotetik.

Hortxe *Euskaldunon Egunkaria*-ren bidegabekeriaren fruituak, 2004. urtea amaitu baino lehen epaiketarako deia jasotzera joan behar izan baitute euskarazko lehen egunkariaren zazpi ordezkariak. Kezkarako beste arrazoi bat *Asteon* aldizkariaren itxiera. Eta, bide beretik, euskarazko antzerkigintzaren eta ikus-entzunezkoen egoera.

Eusko Jaurlaritzak bultzatuta, euskal kulturagintzaren egoeraren berri izateko lan mardula egin du hiru urtetan Kulturaren Euskal Kontseiluak. Emaitza Kulturaren Euskal Plana izan da.

Batetik, euskal kulturaren definizioa ematea izan da helburua. Zer den euskal kultura, zein harreman dagoen euskal kulturaren eta euskararen artean, hizkuntzaren ikuspegia kulturaren ikuspegiari sartu behar den...

Bestalde, Euskal Herrian egiten den kulturaren egoeraren eta aurrerantzean jarraitu beharreko ildoen berri eman da. Horretarako, Eusko Jaurlaritzaren aginduz, Kulturaren Euskal Kontseiluak hiru urtez landu du euskal kulturaren egoera eta 2015. urte bitarteko plangintza proposatu du, euskal kulturak sektorez sektore etorkizuna izan dezan. 300 adituk hartu dute parte eta 120 neurri zehaztu dira.

Badirodi bi ekimen horiei beste bat gehitu beharko litzaiekeela: euskal kulturaren kontsumitzailea bilduko duen multzoa definitu, hezi eta trebatzea, euskaraz ere kontsumi dezan, euskal kulturari inberti dezan.

Ekimen eta neurri ugari epe laburrean, urtez urte joratu beharreko prozesuan. Eta, horrekin batera, erakunde publikoen konpromisoa elkarlanean aritu eta inbertitu beharreko diru-kopurua handituz joan dadin.

Esan bezala, hurrengo urtetik aurrera aztertu beharreko proiektu erraldoia da hau, eta urtez urte nola gauzatu den adi ikusi beharko dugu.

Azken egun hauetan jakin dugu epaileak *Euskaldunon Egunkaria*-ren arduradun izandako zortzi lagun auzipetuko dituela, eta zortzi eta hamalau urteko kartzela-zigorra jasotzeko arriskua dutela. *Egin* egunkaria ixtea erabaki zutenean, ez zuten batere frogarik behar izan horietarako, eta denborak erakutsi du inork ez duela froga bakarria erabaki hori hartzeko. Zazpi urteko kartzelaldi prebentiboa egin du *Egin*-ek, eta ez epaiketarik, ez ezer. Egin Irratia ere itxi zuten. *Kale Gorria* ere bai. Eta denak bide beretik.

Euskaldunon Egunkaria-ren kasuan, batere arazoirik gabe urte eta erdi kartzelan eman zuen Iñaki Uria zorionez (Xabier Alegriari egotzitakoak ere ezin ahaztuko ditugu, akusazio guztiek halako oinarria edukita) kalera atera, eta, handik oso denbora gutxira, ordea, Juan del Olmo epaileak egunkariari preso prebentiboaren etiketa kendu eta arduradunak auzipetzea erabaki du.

Zortzi lagun, horien artean Joxemi Zumalabe zena, orain hamaika urte hila. Eta Martin Ugalde epaitua izatekin libre gelditu da. Epaileari lotsa emango zion, nonbait, hil berria izan eta haren heriotza arte bere kontu korronte guztiak blokeatuta izateak. Batez ere halako pertsona baten itzal luzea, gizatasuna eta inguruan sortu duen errespetua neurtzeko gai izan bada. Gaiztakeria horrek erakusten du epailearen eta epai honen alderik ilunena, Martin oraindik bizirik balego, bere egoera ez baitzen batere aldatuko. Egunkari bat preso prebentibo bihurtzeak komunikabidearen heriotza dakar. Eta oso larria da. Zuzenbide Es-

tatu batean onartezina. Baina larriagoa epaileak halako malizia eta gaiztakeria erakutsi izana. Martin Ugalde bezala, ordea, preso joateko arriskua duten zazpi lagunen gizatasuna ez da zalantzan jartzeko modukoa, eta egin duten bekatu bakarra euskal kulturaren aldeko lanean murgilduta bizitzea izan da.

Kartzela jasateko arriskua duten zazpi lagunen zorigaitzerako, epai justua izateko konfiantzarik batere ez izatea.

Haritzekoa, ordea, *Euskaldunon Egunkaria* egiten zuen taldeari berari beste egunkari bat *sortzen uztea*, eta bizi osoko debeku hori ez jartzea, talde politiko bati egin dioten moduan. Baina oraindik ere handienak ikusteko gaudelakoan nago.

Bere txarrean, ordea, pozgarriena ordura arte bakoitza bere bidetik ibilitako euskalgintzan dihardutenak eta euskal erakundeak halako erabakiaren aurrean bat egitea eta *Euskaldunon Egunkaria*-k euskal erakunde publiko guztien babesa jaso izana. Hala izan dadila batere eskubiderik gabe itxiak izan diren beste komunikabide guztien kasuan.

Iaz poz handia sentitu genuen *Asteon* bezalako proiektu bat kaleratu zutelako. Ordura arte euskarazko aldizkariarentzat arrotz zen mundu horretara jauzi egitea erronka handia zen, eta hasiera guztiek erakusten dituzten gorabeherekin, jarritako helburuak betetzen ari zela esan daiteke. Topagunearen eskutik sortua, tamalez *Asteon*-ek hilabete gutxiko ibilbidea egin zuen kalean, astekari izateko sortu zen proiektuaren hamar ale bakarrik kaleratuta. Gaizki egindako kalkuluak, diru laguntzak uste bezainbestekoak ez izatea, publizitate mailan eskas ibiltzea, harrera behar baino hotzagoa jasotzea... Arrazoi asko egongo dira itxiera horren azpian, eta, beste behin, aukera bikaina galdu da euskaraz egiten den kazetaritzak beste esparru garrantzitsu bat betetzeko. Arduradunek adierazi zuten, itxiera baino gehiago geldialdia proposatu zuten, eta zinez poztuko ginateke iazko Durangoko azokan lehendabizikoz argitaratu zen aldizkari honek berriz ere kalea ikusiko balu.

Errealitate gordin honen atzean, hainbat galdera datozkigu gogora. Lehenengo eta behin, proiektua bultzatu zutenei berei egiteko modukoak. Nola egin daiteke halako kalkulu eskasa? Nola pentsa daiteke halako aldizkari bat diru laguntzekin eta publizitatearekin bakarrik atera eta errentagarri izatea, batez ere ehun mila aleko tirada iragarri zenean?

Sakonean, ordea, itxiera honek beste mezu bat iradokitzen digu, eta kultur eragileen aldetik gogoeta pausatua goa merezi luke. Euskal kultura, oro har, tonbolan bezala banatu izan da kontsumitzaileen artean. Kontzertuak eta emanaldiak ikusteko sarrerak, milaka oparitu izan dira; herri aldizkariak eta bailarakako egunkariak doan banatzen dira; edozein aldizkariaren harpidedun eginez gero, kultur ekoizpenak sortu dituen hamaika opari jasotzen dira, merchandising guztia musu truk eman izan da urtetan eta urtetan. Ondorioa, euskal kulturaren kontsumitzaileak erosteko garaian alfertzea. Eta azken ondorioa, are larriagoa, honen atzean egiten den irakurketa konturatu gabea: euskaraz egiten diren gauzek ez dute baliorik, ez dute kalitate-rik, ez dute merezi. Egoera jasanezin bihurtu eta diruaren truke eskuratzeko garaia iritsi denean, esne mamitan ohitutako erosle potentzialek atzera egiten dute. Adagio krudela barneratuta daukagu. Ez du sosik balio kalitaterik ez daukalako. Horrexegatik oparitzen da. Eta orain, batere baliorik ez duen hori, zertarako ordainarazi nahi didate?

Asteon bezalako proiektu erraldoiak ezin dira musu truk banatu, salduko ez diren aitzakiatan. Euskal kontsumitzailea, beste alorretan (ikastolen aldeko jaietan, edozein arrazoigatik antolatzen diren mila eta bat zozketatan eta abarretan) ordaintzen oso ohitua, euskal kultura eskuratzeko ordaintzera ohitu beharra dago, egiten diren gauzak baloratuko baditu. Eta horrek bermatuko du *Asteon* bezalako proiektuen bideragarritasuna.

Publizitatea eta diru laguntzak beharrezkoak dira euskarazko edozein proiektu gauzatu ahal izateko, euskara defizitarioa den artean. Baina etorkizunerako itxaropena bi oinarri ekonomiko horietan jartzea kimera hutsa da.

Azken bolada honetan euskaraz egiten den antzerki-gintza alboratua geratzen ari da. Hori egiaztatu ahal izateko, nahikoa da azken hiruzpalau urteotan egin diren estreinaldiak modu zehatzean aztertzea. Eusko Jaurilaritzak laguntzak ematen ditu edozein antzezlan euskaraz estreinatzeko (antzezlanak prestatzeagatik ematen direnez aparte). Euskarazko sorkuntza babestea helburu duen asmo on hori, ordea, zapuzturik geratzen ari da urtetik urtera. Hasieran, taldeak gaztelaniaz estreinatzen hasi ziren, laguntza horri uko eginda. Baina gero eta antzerki talde gehiagok muntatzen dituzte gaur egun beren lanak gaztelaniaz bakarrik. Arrazoiak era askotakoak dira. Euskarazko estreinaldiarako laguntza horiek oso txikiak direlako, antzerki-gintzan jarduten duten konpainien etorkizuna gaztelaniaz antolatzeak bermatzen duelako (ikuskitzuna arakastatsua bada, bostehun, mila emanaldi egin daitezke gaztelaniaz Euskal Herrian, Espainian eta atzerriko biretan; euskaraz, ordea, berrogeita hamarretik gora iritsi direnak esku bateko atzamarrekin zenbatu daitezke), bi hilabetez gaztelaniazko bertsioa txukun prestatu eta azken bi astetan korrika eta presaka prestatzen zen euskarazko bertsioa traba galanta zelako, eta taldeek nahiago izan dutelako hipokrisiari muzin egin eta gaztelaniaz egindakoari bakarrik heltzea, eta beste hainbat arrazoi. Nahiz eta behin baino gehiagotan gertatzen ari den Euskal Herrian bertan emanaldi gehiago lortzea euskaraz gaztelaniaz baino.

Ezin ukatuko dugu oraindik ere hainbat talde euskaratik abiatzen direla beren muntaiak prestatzeko orduan, baina gero eta gutxiago dira. Eta, haur antzerkia eta arrazoi logikoengatik beste hizkuntza batean muntatu ez daitezkeen lanak alde batera utzita, desagertu arte murriztu dira euskaraz bakarrik estreinatu diren lanak.

Ahalegina, ordea, ez dute taldeek bakarrik egin behar. Programadoreek ere egin behar dute, orain arte kontratatutako egunetatik komertzialak ez direnetan jartzen baitituzte euskarazko *bertsioak*. Programadoreen lanak ere aparteko iruzkina merezi du, batere kontrolik gabe jarduten duten jauntxo hauetako batzuen erabakiak erabat arbitrarioak, kapritxosoak eta logikarik gabeak direlako. Batez ere

bere ardurapean areto bat baino gehiago dauzkatenen kasuan.

Baina hel diezaiogun berriro euskarazko antzerkigintzari. Eusko Jaurlaritza mezenas lana egiten hasi da, arte diziplina gogor honetan hamar urtetik gora dituzten antzerki taldeei etorkizuna bermatzeko moduko diru laguntzak ematen. Antzezlanengatik baino gehiago, enpresa egiturari eutsi eta lanean jarraitu ahal izateko ematen dira laguntza hauek. Bazen garaia beti pobre eta arazoz beterik biziraun duen sektore hau babesteko, zoriontzeko modukoa da. Sektore osoari heltzeko itxaropena daukagu. Eta egiten diren lanen kopuruaren eta kalitatearen bidez erantzun beharko diote taldeek Eusko Jaurlaritzaren bi urteko bideragarritasun proiektu honi. Baina ez neurri hau eta ez aurreko laguntza guztiak ez dira nahikoak euskarazko antzerkigintza babesteko.

Txalogarria da *Artez* aldizkariaren itzalean euskarazko antzezlanak argitaratzeko egiten ari diren ahalegina. Batzuetan hainbat saritan irabazle suertatutako lanak eta beste batzuetan ikusle eta emanaldi aldetik arrakastatsuak izan diren lanak. Argitaletxeek ez dute bide luzerik egin esparru honetan, beharbada etekin komertzialik ez duela izango, baina hemen egiten den antzerkia irakurtzeko aukera ematen du eta euskal egileen lana ezagututa, eszenaratzeko beste urrats bat dira.

2004. urte honek berri pozgarria ekarri digu ikus-entzunezkoen haritik. Izan ere, film laburretan sari handi ugari jaso dituzten Asier Altunak eta Telmo Esnalek labean zortzi urtetan eduki duten gidoia atera, zinemagintzan euskaraz jarduteko sekula santan lortu ez den dirutza bildu eta euskaraz grabatutako fikziozko lehen lan luzea amaitu berri dute. *Aupa Etxebeste!* Sinestezina da halako produktua euskara hutsean grabatu ahal izatea. Dirua eta hizkuntza bata bestearen etsai izan dira orain arte, eta euskarazko filmagintzak urrats handia egin du halako lan zehatz bati esker. Film laburrez bakarrik osatuta zegoen kultur esparru honek halako ustekabeak ematea sekulakoa da, eta, egileen ibilbidea ezagututa, seguru gaude 2005ean

estrainatzekoa den lan honen kalitatea zinema artoetan lehiatzen diren kanpoko filmen parekoa izango dela.

Berri pozgarri hau osatzeko, 2005ean grabatuko den euskarazko bigarren film luzearen berri izatea. Joxean Sagastizabalen *Kutsidazu bidea*, *Ixabel* lan arakastatsuaaren ildotik dator bigarren hau, liburu eta antzezlan moduan marka guztiak ondu eta gero (zein garrantzitsua den euskal munduan halako *best seller*-ak lortzea!). Eta, zurrumurruek arabera, badirudi bolada bikain hau ez dela horretan amaituko.

Hala eta guztiz ere, litekeena da zinemako produktu hauek orain sortzea kasualitatearen emaitza izatea, eta ez film luzeak egiteko erakundeen aldetik egindako apustu baten ondorio. Dударик egiterik ez dago, abiapuntuak ez du publiko izan behar. Gidoilarien eta produkzio-etxeen lana ezinbestekoa da inongo kultur politikarik antolatuko bada, baina Eusko Jaurlaritzak batere beldurrik edo mesfidantzarik gabe babesa eman beharko lieke halako produktuak aurkezten dituzten produkzio-etxeei. Eta ildo beretik doake Euskal Telebistak fikziorako urtero zehaztuta duen diru-kopurua ere inbertitzea. Bai filmak egiteko, bai tv-movieak egiteko eta bai telesailak egiteko. Horrek ekarri baitu orain arte sektorea osatzen duten arlo desberdinetako profesionalen prestakuntza eta biziraupena. ETBren aldetik apustu hori egitea sektorea egonkortzeko ezinbestekoa da.

Sektorearen etorkizuna bermatuko duen beste esparru bat, estreinatzen diren filmen euskarazko estreinaldi komertziala, nahikoa zokoratuta geratzen ari da gaur egun. Bikoizketaren sektoreak ez du loraldirik bizi aspaldi honetan. Eta Kataluniatik etorri berri zaigun informazioak inbidia beltza sortzen digu. Gaur egun erabat ezinezkoa da planteatzea Euskal Herrian egiten diren estreinaldietatik erdiak euskaraz eskaintzea, baina astero sikiera bakarrik euskaraz estreinatzea litzateke helburua. Eta haurrentzako zinemagintzatik kanpo ere jorratu beharra dago esparru hau. Zulo hori betetzeko ezinbestekoa da erakundeen arteko konpromisoa, defizitarioa izango delako, ikusleen artean ohitura sortu arte behintzat, baina hori ezin da izan kultur politikagintza bat gauzatzeko edo ez gauzatzeko arra-

zoia. Orain arte egin den bideari etengabe heltzeko garaia dela frogatzen du Tinko Euskara Elkarteari Gipuzkoako Foru Aldundiak eman berri dion Abadia Sariak, azken hamar urteotan filmak euskaraz eskaintzeko egindako lanagatik, hain zuzen ere. Erakunde publikoen esku dago Marian Galarragak gidatzen duen taldeak eta sektoreko beste enpresek zinemagintza komertziala euskaratzeko bideak aurrera egin ahal izatea.¶